

Liberalisme in de 21e eeuw

Echte vrijheid is de vrijheid die je krijgt van een ander

Liberalisme in de 21e eeuw

Echte vrijheid is de vrijheid die je krijgt van een ander

Peter Lamberts

Uitgeverij: Brave New Books
Auteur: Peter Lamberts
Cover: Hanjo Lamberts
ISBN: 9789465464558
© 2026 Peter Lamberts

Inhoudsopgave

Inleiding.....	7
Deel 1: de basis nader onderzocht.....	10
Hoofdstuk 1: de bron van het liberale vrijheidsdenken.....	11
Hoofdstuk 2: de natuurlijke staat van zijn	18
Hoofdstuk 3: het begint bij de burger	25
Hoofdstuk 4: wat is de basis voor vrijheid?	30
Hoofdstuk 5: kun je een ander vrijheid geven?	40
Deel 2: herdefiniëren van vanzelfsprekende zaken	46
Hoofdstuk 6: wat is democratie?	47
Hoofdstuk 7: wat is de overheid?	51
Hoofdstuk 8: wat is rechtspraak?	60
Hoofdstuk 9: de internationale trias politica	65
Hoofdstuk 10: wat is geld?	72
Hoofdstuk 11: wat is eigendom?	78
Hoofdstuk 12: wat zijn grenzen?	83
Deel 3: het omdenken afgerond.....	87
Hoofdstuk 13: de vrijheidslijn	88
Hoofdstuk 14: niet iedereen gunt elkaar vrijheid	96
Hoofdstuk 15: vrijheid is een voldragen balans.....	101
Deel 4: de balans tussen individualisme en tolerantie.....	114
Deel 5: de liberale toets	124

Inleiding

De architect van een kathedraal ziet nooit het eindresultaat van zijn ontwerp. Dat geldt voor politieke filosofieën nog meer dan voor kathedralen. Toch leunen liberalen in de 21^e eeuw nog steeds zwaar op de oorspronkelijke ideeën uit de 17^e tot en met de 19^e eeuw.

Naar mijn mening vraagt het ontwerp van het liberalisme een aanpassing. De kern van die aanpassing is eenvoudig: de huidige invulling van het liberalisme legt de nadruk op het recht van ieder individu om de eigen vrijheid te beschermen. Ik draai dat om: als je streeft naar een liberale samenleving dan zet je je niet in voor je eigen vrijheid, maar dan zet je je in voor een zo groot mogelijke vrijheid voor iedereen in de samenleving. De enige echte vrijheid is immers de vrijheid die je krijgt van een ander. Dat kan alleen ontstaan als je bereid bent om die ander te zijn.

De liberale filosofie van voor de Franse Revolutie heeft het maatschappelijke beeld volledig weten om te draaien. Een buitensluitende overheid van adel en geestelijkheid is nu een overheid die iedereen insluit. De kanteling is ongekend, maar er is sinds de kanteling veel veranderd en het is hoog tijd voor een aanpassing.

Centraal in deze aanpassing staat voor mij een kritische beschouwing van de manier waarop het liberale gedachtengoed in de praktijk wordt toegepast. Praktisch gezien kwam de ontwikkeling immers in eerste instantie ten goede aan een relatief kleine groep blanke volwassen mannen, die buitengewoon zelfredzaam was. Sindsdien zijn de principes van het liberalisme ook uitgerold naar veel andere groepen. Toch blijft de toepassing van het liberalisme

zich richten op de zelfredzame burger. Deze zelfredzame burger richt zich op zijn beurt op de verhouding met de overheid en niet op de verhouding met andere burgers.

Een kantelpunt in mijn zoektocht naar de antwoorden op diverse vragen was een gesprek met een goede vriend op 26 juli 2024. Steeds weer prikkelde hij mij met verschillende varianten op de vraag: “Wat is jouw beeld van de samenleving?”. Tijdens het gesprek begon de logica vorm te krijgen en op weg naar huis vond ik de missende schakel. Die zit niet in extra complexiteit, maar juist in de eenvoud. Ik stelde namelijk voor mezelf vast dat liberalen vinden dat alles begint bij de burger en dat vrijheid het belangrijkste doel is voor de samenleving. Vanuit deze vaststelling vroeg ik me af waarom individuele burgers zich niet meer inzetten om te zorgen dat andere burgers meer vrijheid hebben. In de praktijk is het immers de overheid die zorgt voor alle vrijheden in een samenleving en is het aan iedere burger – los van elkaar – om hier zo goed mogelijk invulling aan te geven voor het eigen leven.

Sindsdien ben ik bezig – geholpen door diverse vrienden – om deze gedachte uit te rollen over verschillende aspecten in onze samenleving en naar mijn mening geeft dit veel antwoorden op bestaande vragen. Omdenken staat hierbij centraal en op die manier wil ik je meenemen in een frisse kijk op een aantal onderwerpen, die vaststaand lijken. Het centrale punt in het omdenken is daarbij dat mensen niet alleen vrij zijn om hun eigen leven te verbeteren, maar ook vrij zijn om een ander hierbij te helpen.

Dit centrale punt is opgebouwd in 5 delen. In de eerste drie delen ga ik dieper in op de filosofische kant van mijn kijk op liberalisme:

1. In het eerste deel kijk ik kort terug op een paar cruciale elementen uit het theoretische kader van het liberalisme en werk de basis uit waar vrijheid zich op kan ontwikkelen;
 2. In het tweede deel verdiep ik me in essentiële vragen over de kern van hele voor de hand liggende onderwerpen als overheid, democratie, rechtspraak, een internationale trias politica, geld, grenzen en eigendom en zet ze – via omdenken – in een ander perspectief;
 3. In het derde deel pel ik de ui verder af tot de basis en laat zien wat vrijheid in mijn ogen feitelijk is.
- Hier eindigt ook het meer filosofische deel.

Op basis van dat inzicht is het ook goed om – zonder uitputtend te willen zijn – een aantal praktische aspecten te benoemen:

4. In het vierde deel ga ik dieper in op de vraag hoe je een balans kunt vinden tussen het ontwikkelen van je eigen vrijheid en het versterken van andermans vrijheid;
5. In het vijfde en laatste deel introduceer ik een liberale toets aan de hand van diverse voorbeelden waarmee je kunt bepalen hoe je de huidige kritiek op het liberalisme kunt herkennen en weerleggen.

Uiteindelijk is het liberalisme de enige politieke filosofie, die vrijheid aan iedereen gunt. Niet alleen voor zwakkeren in de samenleving, voor aanhangers van jouw geloof of voor mensen die zelfredzaam zijn. Uiteindelijk is het resultaat van het liberalisme tot nu toe dat een blokkade naar vrijheid is opgeheven. Vandaag de dag zijn er nog steeds grotere en kleinere blokkades. Die wil ik benoemen, zodat ook die blokkades kunnen worden opgeheven. Mijn ambitie is om te onderzoeken hoe we de kanteling van een buitensluitende overheid naar een insluitende overheid zo ver kunnen doortrekken dat iedereen wordt ingesloten; zelfredzaam én samen-redzaam.

Deel 1: de basis nader onderzocht

Vijf vragen op zoek naar de 'definitie' van vrijheid

Hoofdstuk 1: de bron van het liberale vrijheidsdenken

Het liberalisme van nu is niet a-sociaal, maar wel niet-sociaal. De beroemde stelling van J.S. Mill is dat je jezelf vrij mag ontwikkelen zolang je een ander niet belemmert. Dit roept (onbedoeld) op om je te richten op je eigen vrijheid en je niet bezig te houden met de vrijheid van de mensen om je heen. Dit verklaart naar mijn mening waarom liberalen steeds meer kritiek krijgen op de uitvoering van hun eigen filosofie door mensen die het niet 'vanzelf' begrijpen. Tegelijkertijd is er onveranderd veel waardering voor de basis met een grondwet, democratie, trias politica, gelijke kansen voor iedereen, vrijheid van meningsuiting enzovoort.

We hebben als mens een geschiedenis van enkele miljoenen jaren, maar sinds de Verlichting is er een serieuze poging gestart om te zorgen dat iedereen in onze samenleving iets mag hebben dat we vrijheid noemen. Vrijheid was er wel, maar dit was in de klassieke oudheid voorbehouden aan welgestelden, die genoeg geld hadden om hun leven naar eigen inzicht in te richten en het tegelijkertijd vanzelfsprekend vonden dat plebejers en slaven geen enkele vrijheid hadden. In de Middeleeuwen tot aan de Franse revolutie was er vrijheid voor adel en geestelijkheid ten opzichte van 'het gemeene volck'. Er was ook nog een ander soort vrijheid; mensen die we nu beschouwen als helden volgden hun principes en boden daarmee weerstand aan machthebbers. Voor de meesten van hen resulteerde dat in gevangenschap of erger en dat vind ik toch geen vrijheid.

Er zijn wel een paar koningen geweest, die als bijnaam 'de Goede' hebben meegekregen, omdat ze een beleid voerden waarbij ook burgers buiten de adel en de geestelijkheid zich

konden ontwikkelen. Dit waren echter uitzonderingen en in de regel duurde deze periode niet langer dan de regeerperiode van deze koningen. Misschien was het ideale wereldbeeld gerealiseerd in de één of een andere prehistorische samenleving waarvan we nu niets of nauwelijks meer iets weten, maar ik ben zo vrij om daaraan voorbij te gaan.

Vanuit deze korte overweging hebben de liberale filosofen tijdens en na de Verlichting een geweldige ommekeer teweeg gebracht. Zeer velen in de Westerse wereld plukken hier tot op de dag van vandaag de vruchten van. Buiten de Westerse wereld hunkeren velen er naar om hier deel van uit te maken.

Ter illustratie wil ik het liberalisme zoals we het nu kennen vergelijken met de T-Ford. De eerste T-Ford liep op 1 oktober 1908 van de band en was een revolutie, omdat hij betaalbaar was voor Jan Modaal: de medewerkers van Henry Ford onder andere. Nadat de productie van de T-Ford begon stond de ontwikkeling van de auto niet stil. Al tijdens de productieperiode evolueerde het model steeds verder. Nadat de productie stopte maakte Ford zelf nieuwe modellen, namen andere producenten de sterke punten over en evolueerde de auto in het algemeen door nieuwe uitvindingen. Hoewel de T-Ford tot 1972 de best verkochte auto was wilde dat geenszins zeggen dat het model tot die tijd werd verkocht. Integendeel zelfs. Zonder ook maar iets aan waardering te verliezen is er sinds de jaren '30 van de vorige eeuw niemand meer die erover piekert om voor dagelijks gebruik een T-Ford te kopen.

Hoe anders is dat met het liberalisme. Het boek 'On liberty' van J.S. Mill uit 1859 en diverse andere voorgangers bevat tot op de dag van vandaag nog steeds veel levende principes voor liberalen. Zonder iets af te doen aan de grote

waardering voor het denkwerk gaat het hier om een periode van minimaal anderhalve eeuw oud en sindsdien is er ongelooflijk veel veranderd in de wereld. Een kleine en volstrekt willekeurige greep uit de ontwikkelingen sindsdien zijn:

- het kiesrecht was destijds beperkt tot de welgestelde burgers, die zichzelf uitstekend zelf konden redden;
- de positie van de vrouw was volstrekt ondergeschikt (zo lijkt het er sterk op dat de vrouw van J.S. Mill zelf ook belangrijk werk heeft geschreven, maar zelfs J.S. Mill kon dit alleen publiceren onder zijn naam);
- er was nog sprake van kinderarbeid (het kindwetje van Van Houten was uit 1874 en had nog maar een hele beperkte impact);
- arbeiders en veel anderen die niet voldoende verdienden hadden geen stemrecht en telden ook op het terrein van vrijheid niet mee;
- de revolutie rondom de evolutietheorie startte in hetzelfde jaar waarin 'On liberty' van J.S. Mill uitkwam dus de invloed van het christendom was nog alomvattend;
- de officiële afschaffing van de slavernij was in Nederland in 1871. Eerder waren er al wel betekenisvolle stappen gezet, maar blijkbaar vond men het destijds nog niet volstrekt onacceptabel;
- de revolutie in de gezondheidszorg op basis van de visie van Florence Nightengale was nog maar net begonnen (de Krimoorlog was in 1853 - 1856) en het Rode Kruis werd opgericht in 1863. Dit zette het denken over gezondheid en gezondheidszorg in een volledig ander daglicht;
- net als de gezondheidszorg is het hele beleid en de reikwijdte met betrekking tot onderwijs nagenoeg onherkenbaar voor mensen uit 1859;
- de ontwikkelingen die mogelijk zijn geworden door de revolutie in ons vervoer (de eerste trein reed in 1825, maar

de auto of het vliegtuig waren nog niet uitgevonden) waren redelijkerwijs niet voorzienbaar.

Eigenlijk is alles in onze samenleving net zo onvergelijkbaar met de samenleving in 1859 als onze moderne auto vergelijkbaar is met een T-Ford. En toch vinden we het vanzelfsprekend dat de T-Ford verder is geëvolueerd en dat de evolutie rondom het liberalisme stil is blijven staan.

Mijn mening is dat er tijdens de Verlichting een gigantische stap is gemaakt naar vrijheid, maar dat deze stap niet compleet is geweest. Dat is geen verwijt; integendeel zelfs. In de tijd van de Verlichting en daarvoor was de vrijheid van meningsuiting beperkt tot de mensen die de standpunten van de machthebbers verkondigden. Het is dan moeilijk – zo niet onmogelijk – om je gedachten te ontwikkelen als je van mening bent dat alle machthebbers dienen te worden vervangen door de burger, wiens voornaamste recht op dat moment niet verder reikte dan het betalen van belastingen.

De boeken van Descartes, Locke en veel tijdgenoten weerspiegelen ook de worsteling om de rol van de koning en God volledig los te laten. Het werk van Descartes 'Over de methode' bevat bij wijze van spreken meer verontschuldigen naar de machthebbers toe over mogelijke aantasting van hun gedachtengoed dan dat het ingaat op de daadwerkelijke overtreding van dit gedachtengoed. Uiteindelijk hebben de liberale filosofen er voor gezorgd dat het volledige staatsbestel omver is geworpen. We hebben tegenwoordig nog een koning, die niet gekozen is. Het is echter ondenkbaar dat de koning eigenmachtig besluiten kan nemen, mensen in de gevangenis kan zetten, belastingen kan gaan invoeren of oorlogen kan beginnen net naar het hem schikt. Zoiets bestaat nog wel, maar dan noemen we het een dictatuur (en daar heb je geen

koning meer voor nodig). In de 17^e en 18^e eeuw was het in de meeste landen in Europa de norm.

De zoektocht naar de vrijheid

Een cruciale stellingname rondom de vrijheid heeft Descartes gegeven in zijn boek 'Over de methode'. Daarin stelt hij dat alles wat je ziet, hoort, voelt, ruikt of proeft in een droom anders kan zijn dan de werkelijkheid en daarom niet waar en waarachtig. Vervolgens stelt hij dat dit niet opgaat voor de gedachte. Deze is onfeilbaar en een onvervreemdbaar bezit dat iedere burger heeft. Zijn beroemde uitspraak "ik denk, dus ik besta" volgt hieruit. Vervolgens wijdt hij diverse pagina's aan het bewijs dat de gedachte niets minder is dan de ziel, die door God in ons lichaam is geplaatst. Deze ziel is onsterfelijk en zal ook na het overlijden van het lichaam blijven voortbestaan en bewijst vervolgens dat God bestaat. Kortom: niemand kan de gedachte raken – ook de machthebbers van dat moment niet – zonder de gift van God aan ieder mens geweld aan te doen.

Hiermee doet Descartes naar mijn opvatting iets fundamenteels: hij bepaalt namelijk dat iedere individu los van een vorst of een geestelijke iets heeft dat van zichzelf is en niet kan worden afgenomen. Daarmee zet hij ieder individu op gelijke hoogte met de vorst en de geestelijke, die immers hun positie claimen vanuit hun directe contact met God. Oftewel: Descartes maakt iedereen gelijkwaardig.

Dit baanbrekende inzicht ontstaat nadat hij heeft uitgelegd wat hij heeft gedaan om dit inzicht te verkrijgen en naar mijn mening is dat iets dat ook nu moet worden gedaan. Ik citeer:

- 'Maar wat het me ook leerde was dat ik het beste alle meningen die ik tot dan voorwaar had aangenomen eens en voor al opzij kon zetten om ruimte te maken voor andere, betere of desnoods dezelfde, maar dan doordacht.'¹ en